

KIRGISTAN

OBLICZA TRANSFORMACJI

Redakcja naukowa
Michał Kuryłowicz
Krystian Pachucki-Włosek

Kirgistan – oblicza transformacji

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 1

KIRGISTAN – oblicza transformacji

POD REDAKCJĄ

MICHAŁA KURYŁOWICZA I KRYSTIANA PACHUCKIEGO-WŁOSKA

Michał Kuryłowicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-5041-6683>
✉ michal.kurylowicz@uj.edu.pl

Krystian Pachucki-Włosek
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-4527-5441>
✉ krystian.pachucki97@gmail.com

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent: prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Opracowanie redakcyjne: Marta Kupińska

Projekt okładki: © Ka Klakla

ISBN 978-83-8138-107-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-265-6 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381382656>

Na okładce wykorzystano zdjęcie autorstwa E. Żak
(Biszkek, Kirgistan)

Publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych UJ, Instytutu Rosji i Europy
Wschodniej UJ, Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

<i>Od redakcji</i>	9
<i>From the Editor</i>	11
Michał Kuryłowicz, Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Wprowadzenie</i>	13

I. Polityka

1. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Prezydent i egzekutywa we współczesnym Kirgistanie</i>	25
2. Michał Kuryłowicz	
<i>Parlament i ewolucja systemu partyjnego w Kirgistanie po 2010 roku</i>	43
3. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Oblicze ideowe republiki i polityka historyczna współczesnego Kirgistanu</i>	69

II. Gospodarka

1. Łukasz Rabiasz	
<i>Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne Kirgistanu, główne działy gospodarki i polityka ekonomiczna po 2010 roku</i>	85
2. Katarzyna Kosowska	
<i>Kirgistan w pętli energetycznej – problemy z wykorzystaniem potencjału wodnego republiki, tradycyjne i nowe źródła energii</i>	105
3. Patryk Dujka	
<i>Handel międzynarodowy Kirgistanu – najważniejsi partnerzy, kluczowe produkty eksportowe i importowe</i>	123

4. Konstancja Polit
*Migracja zarobkowa z Kirgistanu. Znaczenie gospodarcze
i polityczne kirgiskich gagarbajterów*143

III. Społeczeństwo

1. Paweł Panasiuk
Panorama społeczna Kirgistanu169
2. Elżbieta Żak
*Tożsamość państwowa czy komunikacja międzykulturowa?
Problemy językowe we współczesnym Kirgistanie*185
3. Daria Saprynskaja, Iwan Sokołowski
Islam w Kirgistanie207
4. Barbara Tomków
*Polityka w zakresie równości płci i pozycja kobiety
we współczesnym Kirgistanie*227
5. Michał Kuryłowicz
Edukacja i polityka edukacyjna współczesnego Kirgistanu245
6. Bartosz Oleszko-Pyka
*Dziennikarstwo internetowe oraz media społecznościowe
w Kirgistanie – znaczenie oraz społeczna odpowiedzialność*.....271

IV. Kirgistan na arenie międzynarodowej

1. Michał Lubina
*Po pierwsze Rosja. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
Kirgistanu wobec nowych wyzwań na obszarze eurazjatyckim*287
2. Sebastian Torłop
*„Mała Wielka Gra” – Kirgistan pomiędzy Federacją Rosyjską
a USA w aspekcie militarnym*.....311
3. Paweł Panasiuk
Kirgistan – stosunki z sąsiadami w regionie Azji Centralnej.....329
4. Kinga Osierda
Tureckie soft power w Kirgistanie343

Zakończenie

Elżbieta Żak	
<i>Odwiedziny w „nieucywilizowanej” przestrzeni</i>	361
Biogramy	367
Indeks nazwisk.....	371

1. Prezydent i egzekutywa we współczesnym Kirgistanie

ABSTRACT

President and the Executive in Contemporary Kyrgyzstan

In the following chapter, the author undertakes to describe the position of the executive after the constitutional changes of 2010. The author presents the profiles of charismatic figures holding the office of president and prime minister, as well as relations between them, and shows the different approach of political leaders to the changes introduced by the Kyrgyz constitution in 2010. Despite the changes that have taken place as a result of the Tulip Revolution and the events of 2010, Kyrgyzstan has not been able to build a fully democratic legal order in which executive power will be spread between the prime minister and the president. In his text, the author tries to show that, despite the president's institutional weakness, he still plays the most important role on the political scene of the Republic of Kyrgyzstan.

Keywords: Kyrgyzstan, president, prime minister, politics, constitution

Резюме

Президент и исполнительная власть в Кыргызстане

В главе автор обязался описать положение исполнительной власти после конституционных изменений 2010 года. Автор представляет профили харизматичных фигур, занимающих

пост президента и премьер-министра, а также отношения между ними. Показывает разный подход политических лидеров к изменениям, внесенным Конституцией Кыргызстана в 2010 году. Несмотря на изменения, произошедшие в результате революции тюльпанов и событий 2010 года, Кыргызстан не может создать полностью демократический правовой порядок, при котором исполнительная власть будет распределена между премьер-министром и президентом. В своем тексте автор пытается показать, что, несмотря на институциональное ослабление президента, он по-прежнему играет важнейшую роль на политической сцене Республики Кыргызстан.

Ключевые слова: Кыргызстан, президент, премьер-министр, политика, конституция

Republika Kirgiska ogłosiła niepodległość 31 sierpnia 1991 roku. Prace nad nową konstytucją rozpoczęto szybko i już 5 maja 1993 roku parlament kirgiski (Zogorku Kenesz) przyjął nową ustawę zasadniczą. Fenomen procesu kształtowania konstytucji polegał na uchwaleniu jej siedem miesięcy przed powstaniem konstytucji Federacji Rosyjskiej, gdy tymczasem większość byłych republik radzieckich zwlekała z tym przedsięwzięciem do momentu opublikowania nowej ustawy zasadniczej Rosji, aby następnie wykorzystać ją jako wzór do utworzenia własnych aktów prawnych. Dokument o wprowadzeniu w życie Konstytucji Republiki Kirgistanu w artykule 8 pozbawił mocy prawnej konstytucję obowiązującą od 1978 roku (Закон Кыргызской Республики..., 1993).

Zgodnie z tekstem konstytucji z 1993 roku prezydent posiadał prawo do określania struktury rządu Republiki Kirgiskiej, powoływał premiera za zgodą Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, mianował członków rządu w porozumieniu z premierem, wyznaczał głowy regionów, okręgów i miast za zgodą lokalnych kenesz, kreował Radę Bezpieczeństwa Republiki Kirgistanu oraz nią kierował, wybierał Prokuratora Generalnego i dyrektora Banku Naro-

dowego za zgodą Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, przedstawiał kandydatury do Sądu Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i sądów rejonowych (Bodio, Mołdawa, 2007, s. 380-386).

Do 2009 roku nastąpiło jeszcze sześć zmian konstytucyjnych, z których cztery dotyczyły urzędu prezydenckiego. Pierwsza z nich, przyjęta 10 lutego 1996 roku, przekształciła charakter rządów z republiki parlamentarnej na republikę prezydencką (Anderson, 1999, s. 28-29, 53-54). Prerogatywy głowy państwa zostały znacząco wzmocnione, poszerzone o nowy zakres działalności: mianowanie członków gabinetu ministrów po konsultacji z szefem rządu, możliwość spowodowania dymisji rządu w każdej chwili czy rozwiązanie parlamentu. Wprowadzono zapis określający maksymalny okres urzędowania: dwie pięcioletnie kadencje, co miało uspokoić opinię publiczną dostrzegającą w tych krokach dryf w kierunku systemu autorytarnego.

5 lutego 2003 roku przyjęte zostały poprawki wzmacniające i tak już silną pozycję prezydenta. Umożliwiły mu desygnowanie premiera i członków gabinetu prezesa Rady Ministrów bez konsultacji z parlamentem. Askar Akajew, ówczesny przywódca Kirgistanu, przeforsował również zapis o wprowadzeniu gwarancji nieetykalności prawnej dla byłego prezydenta po zakończeniu okresu urzędowania. Akajew nie myślał jednak o rychłym porzuceniu stanowiska, dlatego wprowadził również zmianę w konstytucji znoszącą przepis o dwukadencyjności pełnienia tej funkcji (Закон Кыргызской Республики..., 2003).

Revolucja tulipanowa z 2005 roku doprowadziła do unieważnienia zmian konstytucyjnych z lat 1996-2003. W rzeczywistości doszło do paradoksalnej sytuacji, w której wykorzystywano różne wersje konstytucji, co wymagało jak najszybszego uregulowania. Na przełomie 2006/2007 parlament powrócił do wersji ustawy zasadniczej z 1993 roku, zachowując jednocześnie przepis o dwukadencyjności na stanowisku prezydenta, wprowadzony w 1996 roku (Закон Кыргызской Республики..., 2007).

Na przełomie 2006/2007 doszło do konfliktu pomiędzy nowym prezydentem Kurmanbekiem Bakijewem i premierem Feliksem Kułowem dotyczącego obietnic zadeklarowanych podczas rewolucji tulipanowej. Nowy przywódca Kirgistanu zobowiązał się do ograniczenia swoich kompetencji na rzecz premiera. Bakijew, nie chcąc dopuścić do osłabienia swojej pozycji, wniósł do Sądu Konstytucyjnego wniosek o rozpatrzenie poprawek konstytucyjnych przyjętych w latach 2005-2007. Wyrok był korzystny dla prezydenta, co umożliwiło mu utrzymanie silnej pozycji ustrojowej.

W 2010 roku doszło do obalenia Kurmanbeka Bakijewa, co określa się jako kontynuację rewolucji tulipanowej z 2005 roku. Po udanym przewrocie społeczeństwo oczekiwało spełnienia postulatów zmian konstytucyjnych. Efektem determinacji społecznej stała się reforma konstytucyjna z 27 czerwca 2010 roku. Pozbawiła ona mocy prawnej konstytucję z 1993 roku. Pierwszy raz w historii niepodległego Kirgistanu dokonano całkowitej zmiany konstytucji, a nie „reperowania” istniejącej ustawy zasadniczej. Reforma wprowadziła zmianę systemu rządów z prezydenckich na parlamentarne oraz zwiększyła liczbę deputowanych z 90 do 120 członków. Nowa ustawa modyfikowała zapis o kadencyjności na stanowisku prezydenta. Dwie kadencje pięcioletnie zastąpiono jedną sześcioletnią (*Закон Кыргызской Республики...*, 2010).

Zmiany konstytucyjne, które miały miejsce po 2010 roku, doprowadziły do znaczących przemian prawnych. Głowa państwa posiada obecnie uprawnienia do: przyjmowania listów uwierzytelniających od ambasadorów, przyznawania i pozbawiania obywatelstwa na prośbę petenta, ogłaszania częściowej i całkowitej mobilizacji, przyznawania stopni wojskowych i rang dyplomatycznych, nagród państwowych i tytułów honorowych, stosowania prawa łaski (Konstytucja Republiki Kirgistanu, 2010, art. 64). Prezydent jest także przewodniczącym Rady Obrony oraz zwierzchnikiem sił zbrojnych wyposażonym w prawo do nominowania i dymisjonowania członków Sztabu Generalnego.

Politycy kirgiscy uczestniczący w pracach nad nową konstytucją zdawali sobie sprawę ze specyficznej sytuacji politycznej panującej w ich kraju i braku możliwości nadania instytucji prezydenta funkcji typowo reprezentacyjnej. Chcąc ograniczyć jego kompetencje, zaczerpnęli wzorce z włoskiej ustawy zasadniczej, w której prezydent posiada silną pozycję ustrojową, jednak jego skuteczność uzależniona jest od kooperacji z rządem (Konstytucja Republiki Włoskiej, 1947, cz. II, tytuł II).

Nowa konstytucja zobowiązała prezydenta do konsultowania wielu kwestii z Żogorku Keneszem, co utrwaliło proces zmian w kierunku rządów parlamentarno-gabinetowych. Głowa państwa zachowała uprawnienia do powoływania urzędników na wyższe stanowiska państwowe, jednak w większości przypadków wymagana jest zgoda parlamentu. Taka procedura postępowania objęła wybór na stanowisko Prokuratora Generalnego, prezesa Narodowego Banku Republiki Kirgistanu, czterech członków Centralnej Komisji Wyborczej i 1/3 składu Izby Obrachunkowej. Ograniczono możliwości ogłaszania przez prezydenta stanu wyjątkowego i stanu wojennego poprzez konieczność niezwłocznego poinformowania o podjętej decyzji parlamentu, który posiada odpowiednie mechanizmy do zbadania konstytucyjności i przesłanek, którymi kierował się prezydent przy jej podejmowaniu. W przypadku wykrycia nadużycia Żogorku Kenesz uzyskiwał uprawnienia do cofnięcia postanowienia głowy państwa (*Закон Кыргызской Республики...*, 2010).

Wzmocnieniu uległa pozycja ustrojowa premiera. Wcześniej-sza konstytucja z 1993 roku i jej nowelizacje przewidywały pozostawienie egzekutywy w rękach prezydenta. Rola Prezesa Rady Ministrów sprowadzała się do pełnienia funkcji urzędnika w gabinecie prezydenckim, który zastępował głowę państwa podczas cotygodniowych posiedzeń. Ustawa konstytucyjna z 2010 roku przyznała premierowi dużo szersze kompetencje: uzyskał wpływ na kreowanie polityki zagranicznej państwa poprzez nałożenie na

prezydenta obowiązku konsultowania z nim kierunków negocjacyjnych i konieczność opiniowania przez premiera każdego traktatu międzynarodowego, który nie wymaga ratyfikacji za zgodą parlamentu. Zgoda premiera wymagana jest również przy powoływaniu szefów misji dyplomatycznych.

Kolejny obszar osłabienia pozycji prezydenta to zasięg wpływu na kształt personalny wymiaru sprawiedliwości. Zgłaszane przez głowę państwa kandydatury na sędziów Sądu Najwyższego muszą być zaaprobowane przez Radę Sędziów, a następnie przez parlament. Podobnie wygląda sytuacja z odwoływaniem z urzędu sędziego Sądu Najwyższego – tu również prezydent utracił możliwość samodzielnego działania. Powoływanie i odwoływanie sędziów lokalnych jest możliwe tylko za zgodą Rady ds. Selekcji Sędziów (Konstytucja Republiki Kirgistanu, 2010, art. 64 i 89).

Wzrost kompetencji premiera przy zachowaniu jego dotychczasowej odpowiedzialności politycznej i konstytucyjnej pobudził aktywność liderów partii politycznych, którzy byli zbyt słabi, aby walczyć o zdobycie fotela prezydenckiego. Atrakcyjność stanowiska pierwszego ministra doprowadziła do zwiększenia się pluralizmu politycznego w kirgiskim parlamencie, co miało także negatywne skutki – większe utrudnienia w zawiązywaniu koalicji ze względu na duże różnice programowe.

Pomimo przekazania parlamentowi decydującej roli w wyborze premiera prezydent zachował znaczący wpływ na obsadzanie tego stanowiska – po przegłosowaniu kandydatury przez Żogorku Kenesz wymagany jest podpis prezydenta, aby kandydat mógł zostać Prezesem Rady Ministrów Republiki Kirgistanu. Dążono do tego, aby prezydent i premier wywodzili się z tego samego środowiska politycznego, dlatego wybory prezydenckie z 2011 roku stały się tak ważnym wydarzeniem na scenie politycznej rewolucyjnego Kirgistanu. Kandydat Socjaldemokratycznej Partii Kirgistanu (SDPK) Ałmazbek Atambajew popierał nowe zmiany ustrojowe, natomiast jeden z jego najpoważniejszych rywali: lider

partii Ata Żurt, Kamczibek Taszijew, podważał zasadność zapisów nowej konstytucji i optował za przywróceniem ustroju prezydenckiego. Społeczeństwo kirgiskie obrało kurs na zmiany w kierunku modelu europejskiego. A. Atambajew odniósł zwycięstwo, uzyskując 63,25% głosów, podczas gdy jego konkurent zdobył jedynie 14,32% (Акишев, 2011).

Atambajew zdawał sobie sprawę z konieczności powołania na stanowisko premiera zwolennika nowego ładu konstytucyjnego. Słusznie założył, że musiała to być osoba posiadająca niski stopień powiązania z jego poprzednikami, szczególnie z Akajewem i Bakijewem. Pomimo bagażu doświadczeń z czasów Związku Radzieckiego i niemłodego wieku postanowił odmłodzić kadry na wyższych stanowiskach państwowych.

Zgodnie ze swoimi założeniami politycznymi nowo wybrany A. Atambajew przeforsował we własnym środowisku politycznym kandydaturę Ömürbeka Babanowa na stanowisko Prezesa Rady Ministrów Republiki Kirgistanu. Stworzył on rząd koalicyjny, złożony z Socjaldemokratycznej Partii Kirgistanu oraz partii: Republika, Ar Namys i Ata Meken. Babanow miał zaledwie 41 lat i był liderem partii Republika. Ugrupowanie to składało się w większości z młodych polityków, pozbawionych doświadczeń przeszłości radzieckiej. Sporą część członków partii stanowili biznesmeni, którzy zaczęli swoją działalność w czasach prywatyzacji akajewowskiej (1992-1996). Chęć dokończenia tego procesu wynikała z doświadczeń członków partii Republika, którzy dzięki pierwszemu etapowi prywatyzacji zgromadzili pokaźne majątki, stając się tym samym oligarchami (*Премьер-министром...*, 2011).

Koalicyjny rząd Babanowa stanął przed trudnym zadaniem – złożony był z ugrupowań o różnych poglądach politycznych i odmiennej wizji przyszłego Kirgistanu. Partia Republika miała skrajnie reformatorski charakter, natomiast SDPK – składająca się głównie ze starych działaczy KPZR i członków rozpoczynających karierę w ramach działań opozycyjnych za rządów Akajewa –

sprzeciwiała się gwałtownym przemianom. Kolejnym koalicjantem była partia Ar Namys kierowana przez Feliksa Kułowa. Sam lider ugrupowania należał do zwolenników ewolucyjnych przemian gospodarczych na wzór państw sąsiednich, na jego poglądy wpływ miała przeszłość radziecka (był oficerem KGB). Ostatnią partią wchodzącą w skład rządu koalicyjnego było ugrupowanie Ata Meken kierowane przez Ömürbeka Tekebajewa, składające się głównie z bliskich współpracowników przedrewolucyjnych prezydentów (Кыргызстан. Политические...).

Czterdziestoletni premier został oskarżony o korupcję i zmuszony do dymisji. Żogorku Kenesz zdecydował o zastąpieniu go politykiem o mniej radykalnych poglądach reformatorskich niż Babanow. Rozpoczęły się negocjacje z prezydentem dotyczące kandydata na to stanowisko. Po konsultacjach obie strony (prezydent i parlament) zaakceptowały kandydaturę Džantoro Satybałdijewa. Wybór tego umiarkowanego polityka, sympatyzującego z partią proprezydencką, umożliwił utrzymanie rządu przez prawie 2 lata, co stanowi najdłuższy okres urzędowania jednej Rady Ministrów po zmianie systemu na parlamentarno-gabinetowy w 2010 roku (Dzyubenko, 2012).

Stopniowe umacnianie przez prezydenta własnej partii poprzez wybór na premiera Sooronbaja Dżeenbekowa zostało odebrane jako próba wycofania się z kierunku reformatorskiego. Podejrzenia okazały się słuszne, nowy premier na polecenie swojego ugrupowania rozpoczął przywracanie do władzy starszych działaczy. Chęć wystartowania przez Dżeenbekowa w wyborach prezydenckich zmusiła go jednak do rezygnacji ze stanowiska szefa rządu. Atambajew, chcąc pozyskać dla kandydata SDPK głosy prawicowych i nacjonalistycznych wyborców, powołał na stanowisko premiera czterdziestoletniego Sapara Isakowa (Solovyov, Paxton, 2017). Partię SDPK stronnictwa prawicowe oskarżały o zbyt dużą podległość polityczną władzy na Kremlu, natomiast sam Isakow był znany z wypowiedzi krytycznych wobec Rosji. Mówił między

innymi o negatywnych skutkach uzależnienia gospodarczego Kirgistanu od Federacji Rosyjskiej w momencie wprowadzenia wobec niej sankcji przez Unię Europejską (Костенко, 2014). Młody polityk doskonale porozumiewał się z prezydentem, który pod koniec swojej kadencji dążył do zmniejszenia wpływów rosyjskich na scenę polityczną Kirgistanu – a nie można było tego osiągnąć bez uszczuplenia wpływów ekonomicznych, dlatego zintensyfikowano współpracę z Chińską Republiką Ludową (Топ-10 стран..., 2019).

Lata po rewolucji ukazały rosnące zapotrzebowanie społeczeństwa na zmianę elit politycznych. Realne przekształcenia zaczęły następować pod rządami Ałmazbeka Atambajewa. Prezydent preferował współpracę z politykami młodszego pokolenia. To właśnie w czasie jego kadencji wyższe stanowiska w administracji państwowej uzyskali ludzie młodzi, w przedziale wiekowym 30-45 lat.

W okresie swojego urzędowania Atambajewowi udało się umieścić trzech polityków młodego pokolenia na wysokich stanowiskach państwowych: Sapar Isakow (40 lat) został premierem, Abdila Segizbajewa (44 lata) mianowano Prokuratorem Generalnym, Temir Dżumakadyrow (38 lat) pełnił funkcję sekretarza Rady Bezpieczeństwa. Wszyscy oni otrzymali wykształcenie po rozpadzie ZSRR i pracowali w organizacjach międzynarodowych oraz deklarowali znajomość języków obcych innych niż tylko rosyjski (Мыцабаева, 2017).

Kończący urzędowanie prezydent zdawał sobie sprawę, że jego partia dąży do zdystansowania młodych polityków i powrotu starych elit, czego nie chciało społeczeństwo kirgiskie. Szanse na przejęcie władzy w Kirgistanie przez młodych współpracowników były nikłe, dlatego zdecydował się na złamanie porozumień z 2010 roku i próbę zmiany konstytucji przed 2020 rokiem. Już od 2015 roku Atambajew zaczął wspominać o potrzebie zwiększenia kompetencji premiera. Zrodziło to spekulacje, jakoby zamierzał przetestować rosyjskie rozwiązanie z lat 2008-2012: na jedną kadencję stać się premierem, a potem ubiegać się o kolej-

ną kadencję prezydencką (*Zakończyło się referendum...*, 2016). Planując objąć kierownictwo nad rządem po skończonej kadencji, chciał utrzymać trend wzrostu partycypacji młodych ludzi na wyższych stanowiskach państwowych. Nie zauważył, że dając taką możliwość, doprowadził do ich większego usamodzielnienia się. Twardy sprzeciw wobec zmian konstytucyjnych wyraził Ömürbek Tekebajew, który współpracował z Atambajewem w ramach jednego rządu w 2010 roku – był wicepremierem. Skłonił pozostałych działaczy opozycji do zdecydowanego przeciwstawienia się zamierzeniom Atambajewa. Członkowie SDPK byli niezadowoleni z faworyzowania młodych polityków. Wykorzystali sytuację do zneutralizowania twórcy socjaldemokracji. Działania podjęte przez Dżeenbekowa po wygranych wyborach potwierdzałyby tezę o chęci całkowitej eliminacji Atambajewa z życia politycznego. Postawienie mu zarzutów korupcyjnych i przegłosowanie ustawy zakazującej zasiadania w parlamencie po ukończeniu kadencji prezydenckiej pokazały zdeterminowanie starszych członków Socjaldemokratycznej Partii Kirgistanu do utrzymania władzy.

W wyborach prezydenckich 2017 roku było trzech wyraźnych kandydatów: Sooronbaj Dżeenbekow, Ömürbek Tekebajew i Ömürbek Babanow. Ich decyzja o ubieganiu się o fotel głowy państwa pokazała, że pomimo osłabienia pozycji ustrojowej prezydenta stanowisko to nadal jest obiektem aspiracji najważniejszych polityków w państwie.

Na pozycji uprzywilejowanej był S. Dżeenbekow, który miał oparcie w rządzie. Podporządkowane władzy sądownictwo stanowiło doskonałe narzędzie do walki z oponentami o fotel prezydencki. Rywalem, którego można było zneutralizować za pomocą tego narzędzia, okazał się Ömürbek Tekebajew. Polityk zaangażowany w życie publiczne od 1991 roku, pomimo wcześniejszej współpracy z Askarem Akajewem, cieszył się sporym zaufaniem społecznym. Tekebajew jako pierwszy z otoczenia dawnego prezydenta przeszedł do opozycji i wystartował w wyborach prezydenckich w 1995

roku (Nohlen, Grotz, Hartmann, 2001, s. 480-484). Od początku swojej działalności deklarował chęć przebudowy systemu politycznego Kirgistanu na wzór europejski – był jednym z nielicznych polityków w czasach Akajewa, który krytykował go za odejście od współpracy z państwami europejskimi i budowę systemu autorytarnego. Następnie otwarta krytyka Bakijewa i represje pokazały zdeterminowanie Tekebijewa do przeforsowania przemian. Dyskredytacja kolejnych prezydentów korzystnie wpływała na wzrost poparcia dla jego osoby. Upewniwszy się, że posiada odpowiedni kapitał polityczny i poparcie społeczne, ogłosił chęć wzięcia udziału w wyborach prezydenckich. Mógł stanowić godną kontrkandydatę dla Dżeenbekowa, dlatego cztery miesiące przed planowanym głosowaniem prokuratura postawiła mu zarzuty korupcyjne, co uniemożliwiło jego start w wyborach prezydenckich. Proces został uznany przez społeczność międzynarodową za bezpodstawny i mający uwarunkowania polityczne (Искендер, 2017).

Drugim silnym przeciwnikiem w wyborach był Ömürbek Babanow – polityk rozpoznawalny po 2005 roku, milioner. Posiadane przez Babanowa wpływy uniemożliwiły zastosowanie wobec jego osoby podobnych metod eliminacji jak w przypadku Tekebijewa.

Sztab Dżeenbekowa rozpoczął kampanię dezinformacyjną wobec rywala. Rozpowszechniane były informacje, jakoby Babanow chciał dokonać kolejnej rewolucji: zburzyć stabilizację, której tak potrzebuje społeczeństwo kirgiskie. Mówiono, że planuje przy pomocy młodych współpracowników dokonać czystek w aparacie najwyższej administracji. Zarzucano mu zamiar odbudowy systemu autorytarnego, czego potwierdzeniem miała być współpraca z Kamczibekiem Taszizjewem w ramach sojuszu politycznego partii Republika i Ata Żurt. Taszizjew w czasie swojej kampanii prezydenckiej w 2011 roku głosił chęć powrotu do systemu prezydenckiego (Ташиев Камчыбек..., 2017).

Babanow odpierał te zarzuty, przypominając, że w grudniu 2011 roku partia Republika razem z SDPK, Ar Namys i Ata Meken

tworzyły blok koalicyjny, który ogłosił niezmiennosc formy rządów w Republice Kirgistanu (Чотаев, 2013, s. 104-107). Kluczową rolę w poniesieniu klęski przez Babanowa odegrały rosyjskojęzyczne media. Sooronbaj Dżeenbekow jako człowiek pochodzący z południa obawiał się przegranej w regionach północnych. Porażka byłaby możliwa, gdyby nie ingerencja prezydenta Kazachstanu. Nursułtan Nazarbajew w związku z ostatnimi napięciami na linii Astana–Biszkek wyraził poparcie dla Babanowa w wyborach prezydenckich. Oficjalnie Babanow przebywał w Kazachstanie jako reprezentant parlamentu Kirgizji i prezes partii, jednak państwowe media Kirgistanu przedstawiły tę sytuację jako próbę ingerencji Kazachstanu w wyniki wyborów prezydenckich (*Назарбаев и Бабанов...*, 2017). Nie mogąc liczyć na poparcie z Moskwy, Dżeenbekow i partia SDPK rozpoczęli mobilizację aparatu administracyjnego na rzecz wygranej ich kandydata.

Wszystkie działania podjęte przez SDPK doprowadziły do zwycięstwa Sooronbaja Dżeenbekowa, który zdobył 54% głosów, podczas gdy Ömürbek Babanow 33,72% (ЦИК КР, 2017). Znaczące poparcie dla Babanowa w wyborach prezydenckich skłoniło zwycięzcę do próby postawienia oponentowi zarzutów korupcyjnych. Babanow, zdając sobie sprawę z upolitycznienia kirgiskiego sądownictwa, zdecydował się na ucieczkę z kraju. W sierpniu 2019 roku powrócił do Kirgistanu z Moskwy – w czasie próby aresztowania byłego prezydenta Atambajewa (*Почему Омурбек...*, 2019). Dżeenbekow, zdobywszy fotel prezydenta, musiał się porozumieć z Babanowem, unikając tym samym wybuchu kolejnych niepokojów społecznych, które mogły się przekształcić w kolejną rewolucję. Zwolennicy Babanowa byli gotowi do obrony swojego lidera i wypełniania jego poleceń. Sterowanie partią z Moskwy stanowiło większe zagrożenie niż przeprowadzenie jej na terytorium Republiki Kirgistanu, dlatego Dżeenbekow zawiesił proces Babanowa i umożliwił mu swobodny powrót do kraju.

Zmiany, jakie zaszły na kirgiskiej scenie politycznej w latach 2010-2017, można nazwać dziejowymi. Kirgistan spośród byłych centralnoazjatyckich republik radzieckich zajmuje najwyższe miejsce w rankingach demokratyczności systemu politycznego. W latach 90. rządy parlamentarne udało się utrzymać tylko przez trzy lata od uchwalenia konstytucji.

Oslabienie prawne pozycji ustrojowej prezydenta nijak nie przekłada się na rzeczywistość. Potwierdza to próba zmiany konstytucji przez Atambajewa w celu utrzymania stanowiska i nierówna walka pomiędzy kandydatami w wyborach prezydenckich z 2017 roku. Przeniesienie części uprawnień na parlament i Radę Ministrów doprowadziło tylko do rozszerzenia obszaru rywalizacji politycznej pomiędzy poszczególnymi ugrupowaniami. W poprzedniej konfiguracji głównym celem partii było wygrać wybory prezydenckie, w obecnej sytuacji do sprawowania efektywnych rządów w starym stylu potrzebne jest zwycięstwo w wyborach prezydenckich i parlamentarnych.

Młode elity polityczne, które tak naprawdę po 2017 roku zostały sprowadzone do roli wykonawczej w stosunku do decyzji starszeństwa, dopuszczały możliwość współpracy prezydenta i premiera wywodzących się z różnych ugrupowań politycznych. Starsi działacze uzurpują sobie prawo do władzy, na wzór Komunistycznej Partii Kirgistanu. Obecnie w Kirgistanie mamy sytuację, w której politycy zaczynający karierę przy Akajewie nie chcą oddać władzy „dzieciom rewolucji tulipanowej i wydarzeń z 2010 roku”.

Rok 2020 miał być czasem dyskusji na temat zmian konstytucyjnych, spoglądając jednak na obecną sytuację, wydaje się to wątpliwe. Zneutralizowanie opozycji i utrzymanie stanowiska prezydenckiego i premierskiego przez Socjaldemokratyczną Partię Kirgistanu wyklucza chęć inicjowania z ich strony jakichkolwiek przemian w panującym ładzie konstytucyjnym.

Bibliografia

- Anderson J., 1999, *Kyrgyzstan. Central Asia's Island for Democracy?*, London, <https://doi.org/10.4324/9781315079325>.
- Bodio T., Mołdawa T., 2007, *Konstytucje państw Azji Centralnej. Tradycje i współczesność*, Warszawa.
- Nohlen D., Grotz F., Hartmann C., 2001, *Election in Asia and the Pacific. A Data Handbook*, vol. 1: *Middle East, Central Asia, and South Asia*, Oxford, <https://doi.org/10.1093/019924958X.001.0001>.
- Чотаев З., 2013, *Политическое развитие Кыргызстана после событий 2010 года: перспективы парламентской формы правления*, „Центральная Азия и Кавказ”, т. 16, вып. 2.
- Chotaev Z., 2013, *Politicheskoe razvitie Kyrgyzstana posle sobytij 2010 goda: perspektivy parlamentskoj formy pravlenija*, „Centralnaja Azija i Kavkaz”, т. 16, вып. 2.

Źródła internetowe

- Dzyubenko O., 2012, *Kyrgyzstan MPs Elect New Prime Minister To Avert Turmoil*, „Reuters”, online: <https://www.reuters.com/article/uk-kyrgyzstan-government-idUKBRE88416J20120905> – 23 XII 2018.
- Konstytucja Republiki Kirgistanu, 2010, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202913?cl=ru-ru> – 23 XII 2018.
- Konstytucja Republiki Włoskiej, 1947, online: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wloch.html> – 23 XII 2018.
- Solovyov D., Paxton R., 2017, *Kyrgyz Parliament Approves Atambaev Ally As New Prime Minister*, online: <https://www.rferl.org/a/kyrgyzstan-isakov-approved-new-prime-minister/28697132.html> – 23 XII 2018.
- Zakończyło się referendum. 80 procent za zmianami w konstytucji*, 2016, online: <https://tvn24.pl/swiat/referendum-konstytucyjne-w-kirgistanie-ra698814-3197930> – 23 XII 2018.
- Акишев У., 2011, *Выборы-2011. ЦИК признал победу Атамбаева*, online: <https://kloop.kg/blog/2011/11/12/vy-bory-2011-tsik-priznal-pobedu-atambaeva/> – 23 XII 2018.
- Закон Кыргызской Республики от 5 мая 1993 года „О введении в действие Конституции Кыргызской Республики”*, 1993, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/2/10?cl=ru-ru> – 23 XII 2018.

- Закон Кыргызской Республики от 18 февраля 2003 года „О новой редакции Конституции Кыргызской Республики”, 2003, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1164> – 23 XII 2018.
- Закон Кыргызской Республики от 23 октября 2007 года, „О новой редакции Конституции Кыргызской Республики”, 2007, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202191?cl=ru-ru> – 23 XII 2018.
- Закон Кыргызской Республики от 27 июня 2010 года „О введении в действие Конституции Кыргызской Республики”, 2010, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202914?cl=ru-ru> – 23 XII 2018.
- Искендер Б., 2017, *Задержан лидер партии „Ата Мекен” Омурбек Текебаев. Что известно?*, online: <https://kloop.kg/blog/2017/02/26/srochno-oppozitsioner-tekebaev-zaderzhan-v-aeroportu-manas/> – 23 XII 2018.
- Костенко Ю., 2014, *Премьер-министр Кыргызстана признал, что санкции ЕС против России негативно сказываются на КР*, online: https://24.kg/ekonomika/822_premier-ministr_kyrgyzystana_priznal_chto_sanktsii_es_protiv_rossii_negativno_skazyivayutsya_na_kr/ – 23 XII 2018.
- Кыргызстан. Политические партии*, online: <http://who.ca-news.org/catalog:471> – 23 XII 2018.
- Мусабаева А., 2017, *Политическая элита Кыргызстана. Стоит ли ожидать обновления в выборном сезоне 2017 года?*, online: <https://saa-network.org/archives/8579> – 23 XII 2018.
- Назарбаев и Бабанов. *Астана сделала свой ход на выборах президента Киргизии*, 2017, online: <https://eadaily.com/ru/news/2017/09/20/nazarbaev-i-babanov-astana-sdelala-svoy-hod-v-vyborah-prezidenta-kirgizii> – 23 XII 2018.
- Почему Омурбек Бабанов вернулся в Кыргызстан именно сейчас?*, 2019, online: https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_babanov_politics/30101875.html – 1 VIII 2019.
- Премьер-министром Кыргызстана стал Омурбек Бабанов*, 2011, „Жэньминь Жибао”, online: <http://russian.people.com.cn/31519/7686824.html> – 23 XII 2018.
- Ташиев Камчыбек Кыдыршаевич – биография*, 2017, online: <https://news.rambler.ru/other/37870461-tashiev-kamchybek-kydyrshaevich-biografiya/> – 23 XII 2018.

- Топ-10 стран, с которыми торгует Кыргызстан: как изменился рейтинг за 6 лет*, 2019, online: <https://ru.sputnik.kg/infographics/2019/0729/1045223560/kyrgyzstan-infografika-statistika-ehksport-import-tovarooborot-ehkonomika.html> – 1 VIII 2019.
- ЦИК КР, *Протокол Центральной комиссии по выборам и проведению референдумов Кыргызской Республики о результатах выборов Президента Кыргызской Республики от 30 октября 2017 года*, online: <https://www.shailoo.gov.kg/media/anarbek/2017/11/09/no526-1-3-1.pdf> – 22 XII 2018.
- Акисhev У., 2011, *Vybory-2011. CIK priznal pobedu Atambaeva*, online: <https://kloop.kg/blog/2011/11/12/vy-bory-2011-tsik-priznal-pobedu-atambaeva/> – 23 XII 2018.
- Zakon Kyrgyzskojj Respubliki ot 5 maja 1993 goda „O vvedenii v dejstvие Konstitucii Kyrgyzskojj Respubliki”*, 1993, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/2/10?cl=ru-ru> – 23 XII 2018.
- Zakon Kyrgyzskojj Respubliki ot 18 fevralja 2003 goda „O novojj redakcii Konstitucii Kyrgyzskojj Respubliki”*, 2003, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1164> – 23 XII 2018.
- Zakon Kyrgyzskojj Respubliki ot 23 oktjabrja 2007 goda, „O novojj redakcii Konstitucii Kyrgyzskojj Respubliki”*, 2007, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202191?cl=ru-ru> – 23 XII 2018.
- Zakon Kyrgyzskojj Respubliki ot 27 ijunja 2010 goda „O vvedenii v dejstvие Konstitucii Kyrgyzskojj Respubliki”*, 2010, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202914?cl=ru-ru> – 23 XII 2018.
- Iskender B., 2017, *Zaderzhan lider partii „Ata Meken” Omurbek Tekebaev. Čto izvestno?*, online: <https://kloop.kg/blog/2017/02/26/srochno-oppozitsioner-tekebaev-zaderzhan-v-aeroportu-manas/> – 23 XII 2018.
- Kostenko Ū., 2014, *Premier-ministr Kyrgyzstana priznal, čto sankcii ES protiv Rossii negativno skazyvajutsja na KR*, online: https://24.kg/ekonomika/822_premier-ministr_kyrgyzstana_priznal_čto_sankt_sii_es_protiv_rossii_negativno_skazyvayutsya_na_kr/ – 23 XII 2018.
- Kyrgyzstan. Politicheskie partii*, online: <http://who.ca-news.org/catalog:471> – 23 XII 2018.
- Musabaeva A., 2017, *Politicheskaja ehlita Kyrgyzstana: stoit li ozhidat obnovlenija v vybornom sezone 2017 goda?*, online: <https://caa-network.org/archives/8579> – 23 XII 2018.

- Nazarbaev i Babanov. Astana sdelala svoj khod na vyborakh prezidenta Kirgizii*, 2017, online: <https://eadaily.com/ru/news/2017/09/20/nazarbaev-i-babanov-astana-sdelala-svoy-hod-v-vyborah-prezidenta-kirgizii> – 23 XII 2018.
- Pochemu Omurbek Babanov vernulsja v Kyrgyzstan imenno sejjchas?*, 2019, online: https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_babanov_politics/30101875.html – 1 VIII 2019.
- Premer-ministrom Kyrgyzstana stal Omurbek Babanov*, 2011, „Žehnmin Žibao”, online: <http://russian.people.com.cn/31519/7686824.html> – 23 XII 2018.
- Tashiev Kamchybek Kydyrshaevich – biografija*, 2017, online: <https://news.rambler.ru/other/37870461-tashiev-kamchybek-kydyrshaevich-biografiya/> – 23 XII 2018.
- Top-10 stran, s kotorymi torguet Kyrgyzstan: kak izmenilsja rejjting za 6 let*, 2019, online: <https://ru.sputnik.kg/infographics/20190729/1045223560/kyrgyzstan-infografika-statistika-ehksport-import-tovarooborot-ehkonomika.html> – 1 VIII 2019.
- CIK KR, Protokol Centralnoj komissii po vyboram i provedeniju referendumov Kyrgyzskoj Respubliki o rezultatakh vyborov Prezidenta Kyrgyzskoj Respubliki ot 30 oktjabrja 2017 goda*, online: <https://www.shailoo.gov.kg/media/anarbek/2017/11/09/no526-1-3-1.pdf> – 22 XII 2018.

Kirgistan, niewielka centralnoazjatycka republika, od trzydziestu lat zмага się z trudem niepodległości. Ten górski kraj, stanowiący niegdyś odległe peryferie Związku Radzieckiego, dzisiaj pod wieloma względami jest inspirującym demokratycznym wyjątkiem na tle państw regionu. Mimo to w procesie formowania nowoczesnego państwa, zintegrowanego z gospodarką światową organizmu ekonomicznego czy otwartego społeczeństwa, młoda republika kirgiska styka się z podobnymi trudnościami, co jej poradzieccy sąsiedzi. Nie zawsze radzi sobie z nimi lepiej, niewątpliwie natomiast czyni to w sposób bardziej otwarty.

Kirgiska transformacja jest intrygująca pod wieloma względami. Poza rzucającym się w oczy aspektem politycznym otwartość zachodzących w republice zmian umożliwia śledzenie innych istotnych przemian: gospodarczych, społecznych czy kulturowych, a także dokonywanych przez republikę wyborów międzynarodowych. Kirgistan niekoniecznie osiąga spektakularne sukcesy na tych polach, niemniej jednak dylematy rozwoju, stojące przed nim, w znacznej mierze są również problemami jego sąsiadów. Zasobniejsze w surowce i pozornie stabilniejsze Kazachstan czy Uzbekistan niechętnie jednak te problemy komunikują. Dlatego też analiza wydarzeń i procesów zachodzących w Kirgistanie pozwala na ukazanie szerszego kontekstu regionalnego i swoiste „odkodowanie” tamtejszej rzeczywistości.

Ze wstępu

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-107-9

9 788381 381079

